

Allayorova Nafisa Abduolipovna

Uzbekiston respublikasi bank moliya akademiyasi tinglovchisi

Bank hisobi, audit va nazorati Yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan qisqa davrda bank sohasini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratildi, tijorat banklari faoliyati shu qisqa davrda kutilganidan ham samaraliroq yaxshilandi. Tijorat banklari faoliyatini takomillashtirishning asosiy sabablaridan biri O'zbekiston Respublikasining jahon iqtisodiyotidagi rolining ortib borishi va xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishidir.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, moliyaviy mustaqillik, bozor stavkalari, menejment jarayoni, audit va h.k.

Bozor iqtisodiyoti jamiyat hayotining barcha jabhalariga keng miqyosda kirib kelayotgan hozirgi sharoitda bank tizimining ushbu tizimdagi boshqaruv jarayonlarini zamon talablari asosida takomillashtirishga bo'lgan ehtiyoji ortib bormoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishishiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasida Harakatlar strategiyasini hayotga tatbiq etish, kelgusida barcha sohalarda yuksak natijalarga erishish zarurligini ta'kidladi: "Bizning vazifamiz – tajriba to'plash va taraqqiyotdir. Bu xalqaro amaliyotga asoslangan taraqqiyot va yangilanish modelimizning mustahkam timsolidir. Bu borada biz qisqa va o'rta muddatli istiqbolda belgilangan maqsadlarga erishish uchun ko'p mehnat qilishimiz kerak". Darhaqiqat, keyingi yillarda iqtisodiyotimiz salohiyatini yuksaltirish borasida salmoqli ishlar qilindi. Xususan, milliy valyutani erkin konvertatsiya qilish tizimi to'liq o'zgartirildi, tadbirkorlik subyektlari uchun soliqlar kamaytirildi, kredit olish imkoniyati kengaytirildi, erkin iqtisodiy zonalar tashkil etildi, investorlarga keng ko'lamli imtiyozlar yaratildi. Shuningdek, aholiga yangi bank xizmatlarini joriy etish, ayirboshlash operatsiyalarini amalga oshirishni osonlashtirish, shuningdek, yuridik va jismoniy shaxslarga erkin xarid qilish va sotish imkoniyatini yaratish mamlakatimiz valyuta sektoridagi yangiliklardan biridir. xorijiy valyuta.

Hech kimga sir emaski, iqtisodiyotni erkinlashtirish, mamlakatimizda valyuta munosabatlarini rivojlantirish, tijorat banklari va boshqa moliya institutlarining xalqaro moliya bozorlarida ishtirok etishi uchun shart-sharoit yaratish, milliy valyuta bozorining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlash; mustaqil mamlakatimiz eksport salohiyatini yuksaltirish. Xalqaro investitsiyalarni yanada kengroq jalb qilish mamlakatda o'zining milliy ichki valyuta bozori va valyuta operatsiyalarini shakllantirishni taqozo etadi. Shu bois, valyuta bozori va unda mavjud bo'lgan valyuta operatsiyalarini, ularni amalga oshirish bilan bog'liq nazariy masalalarni o'rganish bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biriga aylandi. Chunki mamlakatimizda faqat bozor mexanizmlari asosida faoliyat ko'rsatuvchi valyuta bozorining shakllanishi barcha banklarga mijozlarning (yuridik shaxslar va) ehtiyojlarini qondirish uchun xorijiy valyutani sotib olish va sotish bo'yicha valyuta auktsionlarida erkin ishtirok etish imkonini beradi. jismoniy shaxslar, shu jumladan yakka tartibdagi tadbirkorlar) chet el valyutasini sotib olishning amaldagi tartiblari va texnik reglamentlariga muvofiq cheklovlersiz tasarruf etishlari.

Buxgalteriya siyosati moliyaviy hisobotga katta ta'sir ko'rsatadi. Qaror qabul qilish jarayonida investorlar moliyaviy hisobotdagi ma'lumotlarga amal qiladilar. Yaqinda buxgalteriya hisobi tamoyillari o'zgardi. Natijada, balans ob'ektlarini baholash uchun adolatli qiymat joriy etildi. Ushbu baholashning ta'siri daromadlar to'g'risidagi hisobotda ham aks

ettirilgan. Bundan tashqari, pul oqimi bilan bog'liq bo'lmagan boshqa operatsiyalar foyda yoki zarar hisobotida tan olinadi. Natijada, foyda va zararlar hisobvarag'ida hisoblangan daromadlar (hisoblash usuli bo'yicha) pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotda hisoblangan moliyaviy natijalardan (naqd pul asosida) farq qiladi. Daromad va zararlar hisobi, endi umumiy daromad to'g'risidagi hisobot, kompaniyaning daromad olish qobiliyatini ko'rsatadi. Bu daromadlar aslida boshqa tashkilotlar bilan operatsiyalarni o'z ichiga oladi, lekin ular nafaqat. Haqiqiy operatsiyalar bilan bog'liq bo'lmagan, lekin hisob siyosati bilan bog'liq bo'lgan daromadlar va xarajatlar ham moliyaviy natijaga ta'sir qiladi. Balansning tarkibiy qismlarini tan olish va o'lchash usuli foyda va zarar hisobining tarkibiy qismlariga juda katta ta'sir ko'rsatadi. So'nggi paytlarda aktivlar va majburiyatlarni baholash, xususan, adolatli qiymat usulidan foydalangan holda baholash eng munozarali bo'ldi.

Birinchidan, banklar kapitali darajasini belgilovchi omillar, kapitalni tartibga solish majburiy cheklov bo'ladimi yoki bozor nuqtai nazaridan kapital darajalari qay darajada tanlanganligi haqida munozaralar davom etmoqda. Ikkinchidan, kapitalni boshqarishga nisbatan daromadlarni aniqlash ushbu sohada tadqiqotlar uchun qiyinchilik tug'diradi, chunki joriy tartibga solish rejimida kredit yo'qotish uchun zaxiralar daromadlarni ham, kapitalni ham kamaytiradi. Bundan tashqari, ushbu adabiyotda kreditni yo'qotish bo'yicha kutilayotgan zaxiralarning bir nechta muqobil modellari qo'llanilgan, ammo eng yaxshi model haqida konsensus mavjud emas. Ushbu masala bo'yicha tadqiqotlarni osonlashtirish uchun biz faktor tahlilidan foydalanamiz, bu kutilayotgan kredit yo'qotish zaxiralarning ushbu muqobil modellari asosidagi uchta omilni aniqlaymiz va modellar orasidagi farq va umumiylikni yaxshiroq tushunish uchun ushbu omillarga asoslangan to'rtta modelni ishlab chiqamiz.

Ko'pincha keyingi inqirozga yo'l qo'ymaslik uchun emas, balki "oldingi inqirozga qarshi kurashish" uchun mo'ljallangan banklarni tartibga solishdagi o'zgarishlarga o'xshab, ko'pchilik bank tadqiqotlari muqobil tartibga solish rejimlarining mumkin bo'lgan oqibatlariga emas, balki mavjud tartibga solishning ta'siriga qaratilgan. Banklarning yangi tartibga solishga munosabatini tushunish kelajakdagi inqirozlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, bank tadqiqotlarining aksariyati tartibga soluvchi o'zgarishlarni baholash bilan bog'liq uslubiy muammolarga duch keladi. Xususan, bu xavotirlar o'zgarishlardan oldin va keyin firmalarni taqqoslash yo'li bilan yangi qabul qilingan tartibga solishni baholaydigan tadqiqotlarda paydo bo'ladi. Kuzatilgan o'zgarishlarni, odatda, qonuniy nazorat guruhlarini aniqlashdagi qiyinchiliklar tufayli yangi tartibga solish bilan bog'lash mumkin emas. Taklif etilayotgan tartibga solishning ta'sirini bashorat qilishga urinish bo'yicha tadqiqotlarda yanada katta metodologik qiyinchiliklar mavjud bo'lib, ular siyosat o'zgarishiga javoban banklar o'zlarining iqtisodiy xatti-harakatlarini o'zgartirmaydilar yoki yangi talab yoki siyosatni chetlab o'tishlari mumkin bo'lmagan taxminlarga asoslanadi.

Bank faoliyatining samaradorligi, bank tomonidan sotiladigan mahsulot va xizmatlar hajmi, moddiy, mehnat va moliyaviy resurslardan foydalanishdagi boshqaruv darajasi bank faoliyatining moliyaviy natijasida eng to'liq namoyon bo'ladi. Moliyaviy natijani belgilovchi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar bank daromadlari va xarajatlaridir. Xo'jalik yurituvchi subyektlarga xizmat ko'rsatishda bank tizimining roli oshib borishi va uning innovatsion rivojlanishi munosabati bilan ularning daromadlari va xarajatlarini hisobga olishning o'rnini va ahamiyati ortib bormoqda, bu esa bank faoliyatini boshqarish, shuningdek, tahlil qilish uchun asosiy axborot manbai hisoblanadi. Hozirgi vaqtda buxgalteriya hisobi ma'lumotlari bank daromadlari va xarajatlarining tarkibi, tuzilishi va dinamikasini ularning turlari (foizlar, komissiyalar, operatsion, boshqa banklar, zahiralarga ajratmalar va boshqalar), kontragentlar turlari bo'yicha tahlil qilish imkoniyatini beradi. Muayyan faol operatsiya natijasida olingan foyda (zarar) miqdorini hisoblash mumkin emas, chunki bankning resurslari turi, jalb qilish

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-AVGUST

ANDIJON, 2024

muddati, narxi va boshqalardan qat'i nazar, kassa hisobvaraqlarida hisobga olinadi. Buxgalteriya hisobi ma'lumotlaridan, masalan, kredit berish uchun qanday mablag'lar ishlatilganligini aniqlab bo'lmaydi. Natijada, ushbu faol operatsiyadan olingan daromadga mos keladigan xarajatlarni hisoblash mumkin emas. Binobarin, bank o'zi uchun eng foydali yoki foyda keltirmaydigan operatsiyalarni aniqlay olmaydi. Tijorat banklar tomonidan kredit berish yanada kengiyib bormoqda. Ular davr taraqqiyoti bilan shahdam qadam tashlash maqsadida hamda raqobat kurashiga bardosh bera olishda o'z xizmat turlarini ko'paytirishlari va rivojlantirishlari shart. Bu o'z navbatida tijorat banklari xususiy kapitalining milliy va xalqaro standartlar darajasiga yaqinlashtirish bo'yicha ilmiy hamda amaliy ahamiyatga ega bo'lgan tadqiqotlar olib borilishini taqazo etmoqda. Kredit operatsiyalarini amalga oshirishda muammoli kreditlarning yuzaga kelishi, ularning buxgalteriya hisobini xalqaro standartlari talablari asosida tartibga solishni zaruriyat qilib qo'yimoqda. Ushbu zaruriyatdan kelib chiqib, tijorat banklarida kreditlar bo'yicha to'lash va ehtimoliy yo'qotishlar zahiralari jarayolari hisobini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Bu boradagi tahlil imkoniyatlarini kengaytirish uchun tijorat banklarida daromadlar va xarajatlar hisobini yuritish usullarini takomillashtirishning ayrim yo'nalishlarini taklif qilish mumkin. Birinchidan, buxgalteriya hisobida bankning barcha daromatlari va xarajatlarini aks ettirishda, birinchi navbatda, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarida (har xil cheklovlarsiz) ko'zda tutilgan holda, hisob-kitob printsiplari qo'llanilishi kerak. Hisoblash tamoyili amaliyotga to'liq tatbiq etilganda, tijorat banki istalgan hisobot sanasida (yil boshidan boshlab hisoblash usulida) foyda miqdorini xalqaro standartlarga nisbatan hisoblash imkoniyatiga ega bo'ladi. Daromadlarni buxgalteriya hisoblarida aks ettirishning to'g'riligi, o'z vaqtida va asosiligi nafaqat daromadlarni, balki bank foydasini tahlil qilish natijalarining obyektivligiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, daromadlarni hisobga olishda hisoblash usulini joriy etish bankning ma'lum bir davr uchun qayd etilgan daromatlari va xarajatlari o'rtasidagi muvofiqlikka erishish, shuningdek, moliyaviy natijalarni tahlil qilishning ob'ektiv va real natijalarini olish imkonini beradi.